

ANNA BRZEZIŃSKA-RYBICKA

ZARYS WSPÓŁCZESNEJ KONCEPCJI RESOCJALIZACJI – METODYKA I OGÓLNE ZASADY

Sam system, choć najlepszy, jeszcze nie wychowuje, dobry system może jedynie stworzyć odpowiednie ramy, możliwości, sytuacje sprzyjające, wychowują zaś wychowawcy, ich postawy pedagogiczne – Stanisław Jedlewski (za: Szczepaniak, 2005, s. 300).

WSTĘP/SŁOWNICZEK POJĘCIOWY

Termin **metodyka** wywodzi się z greckiego wyrazu *methodos*, który można przetłumaczyć: postępowanie za kimś, za czymś, dążenie. Wyraz *methodos* powstał ze słów *meta*, czyli „po”, i *hodos*, czyli droga. Słowa te stanowiły tworzywo greckiego wyrazu *methodike*, który czasem oznaczał postępowanie, traktowane bądź jako „sztuka”, bądź jako „nauka” albo „teoria” (Czapów, 1978, s. 9).

Mirosław Bańko (2014) ujmuje to następująco: „Metodyka to dział pedagogiki omawiający cele i sposoby nauczania jakiegoś przedmiotu”.

Resocjalizacja, w znaczeniu, jakie nadają jej klasycy myśli resocjalizacyjnej w Polsce (Czapów, Jedlewski, 1971), to proces swoistej naprawy moralnej i obyczajowej człowieka, przypominający przebieg zdrowienia z przewlekłej choroby, którą jest wykolejenie przestępcze lub obyczajowe

[...] Resocjalizacja jest odmianą procesu wychowawczego, który z jednostki wadliwie przystosowanej do wymogów życia społecznego czyni jednostkę ponownie zsocjalizowaną, tzn. uspołecznioną, samodzielną i twórczą (Kalinowski, 2008, s. 234, 235).

Współcześnie termin „resocjalizacja” w ujęciu Marka Konopczyńskiego (2015, s. 9) „pojmovany *ex definitione* oznacza ponowną socjalizację, a więc powtórne uspołecznienie jednostki nieprzystosowanej społecznie w celu umożliwienia jej poprawnego funkcjonowania w powszechnie akceptowanych rolach życiowych i społecznych”.

Resocjalizacja – według Kazimierza Pierzchały (2017, s. 95), byłego kapelana więziennego – to nauka i praktyka społeczna, określająca zakres działań wychowawczych, opiekuńczych i terapeutycznych. Jest to proces zmierzający do wykształcenia u osób niedostosowanych społecznie zmian w obszarze samoświadomości, samowychowania, samopotwierdzenia i samorefleksyjności.

Przez **wychowanie** będziemy rozumieć „świadome i celowe działanie pedagogiczne zmierzające do osiągnięcia względnie stałych skutków (zmian rozwojowych) w osobowości wychowanka” (Kwieciński, Śliwerski, 2003). Przez **socjalizację** rozumie się natomiast

proces wpajania człowiekowi lub nabywania przez niego umiejętności niezbędnych dla osoby dorosłej, kształtowania jego osobowości, przekazywania systemu wartości, norm i wzorów kulturowych dokonywany przez środowisko społeczne, stawanie się pełnoprawnym członkiem społeczności (Duraj-Nowakowa, 2002).

Wychowanie resocjalizujące – według Czesława Czapówa – jest to wychowanie, które stosuje się wobec osób wykazujących zaburzenia socjalizacji przejawiające się zachowaniami aspołecznymi lub antyspołecznymi, a także wobec dzieci i młodzieży wymagających specjalnych oddziaływań na procesy psychiczne w taki sposób, by wywołać zmiany czynności jednostki. Zmiany te mają polegać na eliminowaniu reakcji negatywnych na określone naciski społeczne, np. zlecenia zadaniowe, naciski w postaci norm (Czapów, 1978, s. 5, 11, 22-26 n.).

Zespół zabiegów pedagogicznych o charakterze resocjalizacyjnym ma na celu – według Lesława Pytki –

doprowadzenie do stanu poprawnego przystosowania społecznego jednostki, a następnie ukształtowania takich cech jej zachowania i osobowości, które będą jej gwarantować optymalne uspołecznienie i twórcze funkcjonowanie w społeczeństwie, którego normy i wartości (standardy aksjologiczne) będzie respektować ze względu na zaistniały w toku oddziaływania resocjalizującego proces internalizacji wartości i norm prowadzący do przyswojenia ideałów i wzorców zbliżonych do

ideału czy tzw. normy w sensie psychologiczno-społecznym. Praktycznym celem pedagogiki resocjalizacyjnej jest ponadto także dokonywanie zmian, czyli modyfikacji rzeczywistości wychowawczej, dzięki znajomości twierdzeń o charakterze opisowo-wyjaśniającym, które czerpie z teorii wychowania (Pytka, 2005).

Nawiązując do powyższego, podstawowymi zadaniami pedagogiki resocjalizacyjnej są: ustalenie nadrzędnych, etapowych i operacyjnych celów wychowania resocjalizującego, określenie wyjściowego stanu osobowości, postaw i manifestacji zachowania osób wychowywanych oraz psychospołecznych determinantów tych stanów, ustalenie wyjściowej sytuacji wychowawczej, w jakiej znajdują się osoby wychowywane i wychowujące, konstruowanie praktycznych i teoretycznych modeli optymalnego oddziaływania opiekuńczego, wychowawczego i terapeutycznego w odniesieniu do osób mających trudności ze społecznym funkcjonowaniem (Pytka, Zacharuk, 1995).

Metodyka resocjalizacji stanowi zbiór zasad i reguł procesu wychowawczo-korekcyjnego, związany z dorosłymi sprawcami przestępstw, a także dziećmi i młodzieżą niedostosowaną społecznie lub zagrożoną takim niedostosowaniem w kontekście uwarunkowań osobowościowych i środowiskowych. Mimo unikatowego charakteru oddziaływań resocjalizacyjnych, metodyka pracy resocjalizacyjnej jest mocno powiązana z wieloma dyscyplinami nauki, takimi jak psychologia, socjologia, medycyna i prawo, i wykorzystuje ich naukowy i praktyczny dorobek w kształtowaniu indywidualnych podstaw postępowania. Fundamentem każdej metodyki są ustalone założenia aksjologiczne (zob. Pierzchała, 2016) oraz teleologiczne („[...] teleologia resocjalizacji w znacznym stopniu uzależniona jest od przyjętych w wychowaniu resocjalizacyjnym założeń aksjologicznych umiejscowionych, w zależności od sposobu postrzegania świata i uprawiania nauki, w paradygmacie funkcjonalno-strukturalnym lub humanistycznym [...]”) (Jaworska, 2012a, s. 227), które powinien ściśle określić wychowawca resocjalizacyjny przed rozpoczęciem wdrażania wcześniej ustalonych sposobów pracy wychowawczej.

W najnowszej literaturze przedmiot resocjalizacji ujmowany jest jako

[...] nauka i praktyka społeczna zajmująca się profilaktyką i korektą wadliwego przystosowania człowieka do ogólnie przyjętych wymagań społecznych oraz wspomaganie indywidualnego rozwoju osób zagrożonych niedostosowaniem lub niedostosowanych społecznie. Jej celem jest zapobieganie lub zminimalizowanie dysfunkcyjności tych osób w zakresie ich odniesień do samych siebie, świata społecznego i świata przyrody (w wymiarze behawioralnym, poznawczym, emocjonalnym i duchowym), a także przystosowanie środowiska do specyficznych

potrzeb osób niedostosowanych społecznie (Pierzchała, 2016, s. 15; Jaworska, 2012a, s. 227).

Celem artykułu jest przedstawienie wybranych problemów resocjalizacji, szczególnie odnośnie do metodyki. Działaniom resocjalizacji przyświeca chęć ratowania, pozyskiwania oraz przywracania dla dobra i korzyści społeczeństwa jednostek, które wcześniej weszły w konflikt z prawem. Działania resocjalizujące to także profilaktyka, w tym: podejmowanie działań wobec osób potencjalnie zagrożonych wpływem środowisk oddziałujących w sposób społecznie dewiacyjny i kryminogenny. W szerszym ujęciu społecznym mówi się też, że podmiotami tych starań są osoby niechętne do dostosowywania swoich postaw i zachowań do oczekiwań otoczenia, które wynikają z norm społecznych, prawnych i obyczajowych (por. Senat RP, 2015, s. 3).

Metodologią zastosowaną przy pisaniu przedmiotowej publikacji jest przeprowadzenie krytycznej analizy literatury, przepisów prawa i innych dokumentów oraz dostępnych zasobów internetowych. Artykuł wymownie rozpoczyna się i kończy słowami nestora polskiej pedagogiki – Czesława Czapówa.

1. ZASADY WYCHOWANIA RESOCJALIZACYJNEGO

[...] Zasada jest najogólniejszym zaleceniem metodycznym. [...] Każda reguła musi być logiczną konsekwencją przyjęcia określonych zasad, czyli być regułą odpowiednio uzasadnioną. Również każda dyrektywa musi być logiczną konsekwencją przyjęcia określonych zasad. Każda więc reguła czy dyrektywa, jako zalecenie metodyczne, musi być podporządkowana zasadzie (Czapów, 1978, s. 9-10).

Resocjalizacja jest najczęściej rozumiana jako system działań, zajmuje się problemami dysfunkcji, defektów czy niedorozwojów motywacyjnych, powiązanych przede wszystkim z wadliwymi elementami środowiska społecznego i kulturalnego dzieci i młodzieży oraz niekorzystnymi czynnikami biopsychicznymi ich społecznego rozwoju.

Analizując literaturę przedmiotu można odnieść wrażenie, że nie ma uniwersalnych i bezwzględnie skutecznych metod resocjalizacji, zarówno w odniesieniu do dorosłych sprawców przestępstw, przebywających w zakładach karnych, jak i młodych osób sprawiających problemy wychowawcze. Skuteczność metod resocjalizacji (i w środowisku otwartym, i w izolacji penitencjarnej) jest uwarunkowana właściwym ukierunkowaniem ich stosowania, w zależności od rodzaju dewiacji (por. Urban, 2001), poziomu demoralizacji

(por. Kowalczyk-Jamnicka, Szykut, 2016) oraz etiologii zaistniałych zaburzeń osobowościowych i społecznych (por. Millon, Davis, 2005; Pierzchała, 2013) – w konsekwencji nie dając gwarancji powodzenia (Jaworska, 2012a, s. 123-132).

W metodyce wychowania resocjalizującego wyróżniane są trzy obszary wpływów: *semiotropowe* – których celem jest wykluczenie zaburzeń w zachowaniu (głównie przy wykorzystaniu kar i nagród); *etiotropowe* – dążące do eliminacji przyczyn niedostosowania społecznego; *ergotropowe* – mające za zadanie umacnianie trwałych i pożądanych społecznie przejawów funkcjonowania wychowanka (Wysocka, 2018, s. 126). Postępowanie resocjalizujące powinno zatem nie tylko uwzględniać likwidację negatywnych czynników zachowań, lecz także korespondować z przyczynami oraz mocno akcentować konieczność działań kreacyjnych, związanych z rozwojowym potencjałem jednostki. W sumie nierozłączną częścią metodycznego nastawienia do resocjalizacji jest poszanowanie fundamentalnych zasad wychowania resocjalizującego (Jaworska, 2012a, s. 123-132).

Czesław Czapów (1978, s. 11-13 n.; Jaworska, 2012a, s. 123-132) wymienia trzy zasadnicze obszary oddziaływania resocjalizacji: opiekę, wychowanie i terapię (zob. Schemat 1), dotyczące sześciu węzłowych zasad postępowania metodycznego. Są to:

a. *zasada reedukacji* – nakazująca dobór środków wychowawczych inspirowanych procesy uczenia się, eliminująca postawy skłaniające do dewiatywnych reakcji negatywnych (względnie trwałych, negatywnych stosunków do otoczenia społecznego), z jednoczesnym kształtowaniem reakcji reakcji pozytywnych;

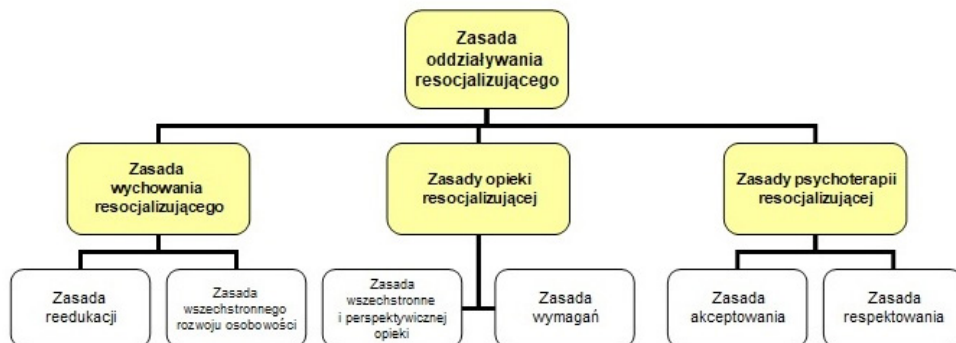
b. *zasada wszechstronnego rozwoju osobowości wychowanka* – której celem jest zbudowanie dojrzałej osobowości jednostki na płaszczyźnie społecznej, osobowej i kulturowej poprzez stworzenie w niej potencjału do kreatywnego i samodzielnego myślenia, funkcjonowania, podejmowania wolnych decyzji oraz poprzez rozwój sfer moralnej i emocjonalnej;

c. *zasada wszechstronnej i perspektywicznej opieki* – polegająca na stałej gotowości wychowawcy do niesienia pomocy podopiecznym w różnych sytuacjach życiowych, nakazująca wychowawcy liczenie się z potrzebą wychowanka, które on w perspektywie powinien umieć zaspokajać samodzielnie, bez udziału wychowawcy;

d. *zasada wymagań* – polegająca na tym, aby wychowawca, stawiając jednoznaczne i konsekwentne wymagania, miał na względzie możliwości osobowe i rozwojowe wychowanka, a w rezultacie wykształcił u podopiecznego umiejętność do samodzielnego rozróżniania dobra od zła; wychowawca zobowiązany jest zasadą stopniowania wymagań, w zależności od możliwości i wieku wychowanka;

e. *zasada respektowania podmiotowości wychowanka* – w której podopieczny traktowany jest zawsze jako podmiot, a nie jako dodatek do regulaminu (jak przedmiot oddziaływań), przy uwzględnieniu jego preferencji i oczekiwań odnośnie do procesu własnej resocjalizacji; podmiotowość to poczucie bycia kimś, posiadanie tożsamości, odróżniającej jednostkę od innych; w jej ramach człowiek wierzy, że własna aktywność w znacznym stopniu zależy od niego samego i aby stać się podmiotem, trzeba dokonać świadomych założeń dotyczących samego siebie oraz wybrać własną drogę rozwoju; poczucie podmiotowości rozszerza możliwości edukacyjne człowieka i pozwala na rozkwit jego osobowości (por. Bałandynowicz, 2015, s. 50, 337-359 n.);

f. *zasada akceptacji* – wymagająca od wychowawcy postawy terapeutycznej, która wyróżnia się w pełnej akceptacji każdego wychowanka takim, jakim on jest, z przynależnymi mu prawami do godności osobowej oraz zdolności od oddzielenia człowieka od czynu, który popełnił; zasada ta warunkuje nawiązanie prawdziwego kontaktu z podopiecznym; należy przy tym też pamiętać, że: „[...] złudna akceptacja może [...] być podstawą złudnej normalności” (Goffman, 2005, s. 165).

Źródło: Czapów, 1978, s. 12.

Schemat 1

Ewa Wysocka (2018, s. 127) zwraca uwagę na potrzebę uwzględniania przez wychowawcę następujących zasad:

- udzielania wsparcia wychowankowi w rekonstrukcji (lub stworzeniu) mechanizmów kontroli wewnętrznej;
- skumulowanego stosowania mechanizmów, wyłączenia negatywnych zachowań, z jednoczesnymi mechanizmami formowania zachowań prawidłowych;

- prymatu działań kreatywnych nad preparacyjnymi;
- wykorzystywania pozytywnych wzmocnień (nagród) jako fundamentalnych, a wzmocnień negatywnych (kar) tylko jako wspomagających (Jaworska, 2012a, s. 123-132).

2. REGUŁY POSTĘPOWANIA RESOCJALIZUJĄCEGO

Na podstawie omówionych wcześniej zasad można wyróżnić specyficzny zbiór reguł postępowania resocjalizującego w stosunku do osadzonych, odbywających karę pozbawienia wolności. Powodując reasumpcję najlepszych reguł funkcjonowania zakładów penitencjarnych, Henryk Machel sięga do filozofii Williama Rentzmanna (eksperta Rady Europy i dyrektora więziennictwa duńskiego), podając za nim następujące zasady, które powinny rządzić procesem resocjalizacji w zakładach karnych (Machel, 1994; 2003, s. 275-276):

1. *Zasada normalności* – polegająca na uwzględnianiu różnorodnych kontaktów osadzonych ze środowiskiem pozawięziennym oraz organizowaniu życia w zakładzie karnym na podobieństwo funkcjonowania świata w warunkach wolnościowych. Według tej zasady osadzeni powinni mieć możliwość uczestnictwa w zajęciach oświatowo-wychowawczych, aranżowanych poza zakładem penitencjarnym, oraz w zajęciach doksztalających i podjęciu pracy. Jednostki podlegające procedurze resocjalizacyjnej powinny uczyć się życia w społeczeństwie, nie zaś poprzez zupełne oddzielenie od niego (por. stygmatyzacja – Pierzchała, 2016). Zasada ta dotyczy również organizacji życia oraz stosunków międzyludzkich, pobytu na jednym oddziale kobiet i mężczyzn, dbałości o wszystkie sprawy (np. wyżywienie, ubiór), którymi interesują się ludzie na wolności, oraz konstytucyjnych praw religijnych i obywatelskich, a poza tym umożliwiania kontaktu z najbliższymi na wolności. Korzystanie z zasady normalności w stopniu ograniczonym dotyczy jedynie osób bardzo zdemoralizowanych, które powinny być izolowane, ażeby nie deprawowały innych (Machel, 2003, s. 51-55; por. Bałandynowicz, 2015, s. 299, 311 n.).

2. *Zasada otwartości* – jej celem jest neutralizacja negatywnych zjawisk uwarunkowanych karą pozbawienia wolności, takich jak demoralizacja, deprivacja potrzeb (stan wywołany brakiem możliwości zaspokojenia istotnej potrzeby lub popędu albo utratą lub brakiem niezbędnej osoby lub rzeczy – Bańko, 2014), prizonizacja (proces przystosowania się osadzonego do warunków panujących w zakładzie karnym lub areszcie śledczym polegający na przyswojeniu wartości, norm i wzorów zachowania, które występują w społeczności więziennej;

dotyczą one np. spożywania posiłków, ubierania się, zachowania względem więziennej administracji czy posługiwania się gwarą więzienną) i innych rezultatów totalności (organizacja społeczna, w obrębie której żyje zamknięta, formalnie kontrolowana przez jej personel grupa osób). Pojęcie instytucji totalnej pojawiło się w siódmej dekadzie XX wieku (w instytucjach totalnych personel nadzorczy sprawuje pełną kontrolę nad wszystkimi aspektami życia pensjonariuszy – Erving Goffman). Zasada ta jest realizowana pośrednio lub bezpośrednio: pośrednio poprzez możliwość łatwego (z budki telefonicznej na terenie zakładu) lub bezpośredniego kontaktu ze światem zewnętrznym, w tym regularnego odwiedzania swoich bliskich. Z zasadą tą związane jest również wprowadzenie widzeń intymnych na terenie zakładu karnego. Tak jak na Zachodzie, również w polskich więzieniach udostępniane są specjalne pokoje, gdzie osadzeni mogą zaznać chwile bliskości z ukochaną osobą, sam na sam (Machel, 2003, s. 61).

3. *Zasada odpowiedzialności* – łączy się z zamiarem oddziaływań poprawczych, w których osadzeni mają możliwość wybierania przeróżnych zachowań i ponoszenia konsekwencji za swoje postępowanie – zarówno pozytywne, jak i negatywne. Umożliwianie ponoszenia odpowiedzialności za dokonywane wybory ma na celu uczenie ról społecznych. Wprawdzie koncepcja roli społecznej nie wyczerpuje w całości ludzkiego życia, stanowi zapewne poważny jego fragment. Człowiek, żyjąc w społeczeństwie, w toku swego rozwoju winien poznać normy i wartości społeczne, powinien zapoznawać się z dorobkiem i dobrami kultury, z prawami i obowiązkami, których znajomość umożliwi mu zajęcie aprobowanej społecznie pozycji, zaspokoi jego potrzeby oraz ułatwi realizację aspiracji i celów (Olubiński, 1990, s. 271). W warunkach zakładu penitencjarnego ważne jest to, aby osadzony mógł dokonywać odpowiednich wyborów, a ponadto, aby pozytywne decyzje sprowadzały się do oczekiwanych przez osadzonego korzyści, a zarazem negatywne – powodowały uszczerbek osobisty. W ten właśnie sposób tworzy się okoliczność, w której jednostka uczy się podejmowania samodzielnych decyzji. Odpowiedzialność za własne czyny / decyzje odpowiada założeniom wolnej progresji (oznaczającej uzależnienie warunków odbywania kary od postaw i zachowania skazanego – nawiązując do zasad systemu progresywnego), w myśl której w zależności od postępowania osadzonego, można go „awansować” lub „zdegradować” (Niewiadomska, 2016, s. 104; Machel, 2003, s. 51-55, 61; por. Hołda, Postulski, 2005, s. 342).

4. *Zasada wyboru* – precyzyjnie wiąże się z zasadą odpowiedzialności. Osadzony ma możliwość wyboru z różnych zachowań i ponosi za nie odpowiedzialność.

5. *Zasada indywidualizacji* – wymaga stosowania różnorodnych środków oddziaływania poprawczego, które winny być zindywidualizowane zarówno do osoby osadzonego, przy uwzględnieniu jego osobistych predyspozycji intelektualnych i fizycznych, wykształcenia, zainteresowań, umiejętności, a także od stopnia jego demoralizacji oraz skłonności na wpływy resocjalizacyjne, jak również na zindywidualizowanie charakterem popełnionego przestępstwa (Machel, 2003, s. 275; Paweła, 2003, s. 204-205).

6. *Zasada instancji obiektywnych* – polega na odwoływaniu się w postępowaniu resocjalizacyjnym do prospołecznych wartości i norm postępowania, jakie obowiązują w społeczeństwie (Machel, 2003, s. 275).

7. *Zasada tworzenia środowiska wychowawczego* – polega na odpowiednim rozmieszczaniu osadzonych w celach, oddziałach i grupach zajęciowych, w sposób taki, aby się wzajemnie nie demoralizowali, aby stanowili środowisko społeczne w miarę jednorodne, co w konsekwencji ułatwia oddziaływanie na nich. Zasada ta powinna także ułatwiać zabezpieczanie niektórych osadzonych przed brutalnością podkultury więziennej (Machel, 2003, s. 276).

8. *Zasada właściwego stosunku do więźnia* – polega na nienaruszaniu jego godności osobistej oraz respektowaniu praw człowieka. Kontakt między więźniami a personelem powinien odbywać się na zasadach – w miarę możliwości – partnerskich (Machel, 2003, s. 276).

3. METODY RESOCJALIZACJI

Określając dobór metod w postępowaniu resocjalizacyjnym, powinno się pamiętać, że działania jednostki (w tym zachowania dewiacyjne) są do pewnego stopnia uwarunkowane poziomem jego intelektu, a także wolą współdziałania w procesie swojej/prywatnej resocjalizacji. Wola osoby resocjalizowanej i wyrażenie chęci dokonania w sobie przeobrażeń – to przypisane elementy prawdziwych, niekłamanych przemian osobowościowych i prospołecznej re-adaptacji osadzonych (Pierzchała, 2013, s. 144, 263, 300-301n.; Clarke, 2005, s. 135-137). Według Roberta Opory, jeżeli

[...] chcemy osiągnąć długotrwałą poprawę w psychospołecznym funkcjonowaniu osób, z którymi pracujemy, musimy główny nacisk położyć na zmianę sposobu ich myślenia. Dlatego podczas resocjalizacji celem poznawczej restrukturyzacji jest nauczanie sprawców tego, jak mogą oni zmienić przekonania z antyspołecznych na prospołeczne, koncentrując się na treściach myśli (Opora, 2010, s. 15).

Osoby dopuszczające się przestępstw powinny uczyć się nowych sposobów myślenia oraz wykształcić nowe umiejętności, które doprowadzą do zmiany zachowania wewnętrznego i zewnętrznego (Opora, 2009, s. 246 n.). Postępowanie takie jest konieczne w obszarze psychiki, lecz samo nie wystarcza do spowodowania głębszej przemiany wewnętrznej przestępcy, do jego poprawy i nawrócenia, które zapoczątkowuje świadome kreowanie własnej osoby, swego rodzaju „doczłowieczenie” (Pospiszyl, 1998, s. 54). Anetta Jaworska (2012a, s. 128) jest zdania, że „[...] bez świadomego i wolnego współdziałania podmiotu resocjalizacji proces resocjalizacji jest mało efektywny, a nawet w wielu wypadkach całkowicie nieskuteczny”. W ogóle resocjalizacja nie jest możliwa bez aktywności resocjalizowanego (Mudrecka, 2004, s. 21; Pierzchała, 2013, s. 122). Jednostka podlegająca oddziaływaniom resocjalizacyjnym powinna chcieć/być aktywnym współuczestnikiem procesu resocjalizacji. To tylko dzięki takiej postawie można liczyć na ukształtowanie w wychowanku mechanizmów kontroli wewnętrznej, które będą chroniły ich przed recydywą zachowań dewiacyjnych (Urban, 2005). Jednym z zasadniczych zadań resocjalizacji jest wobec tego wywołanie w wychowankach motywacji do zmiany własnego, dotychczasowego życia, a także sposobu odczuwania świata. Należy być świadomym, że taką motywację można osiągnąć jedynie wtedy, gdy oferta nowego stylu życia staje się znacznie atrakcyjniejsza od wcześniejszej działalności przestępczej (Jaworska, 2012a, s. 123-132).

Metody resocjalizacji można podzielić na wiele sposobów. Anetta Jaworska (2012a, s. 123-132) przedstawia następujący podział:

1. Z uwzględnieniem podstaw teoretycznych

Współczesne koncepcje i teorie naukowe, stanowiące bazę teoretyczną resocjalizacji, można podzielić na sześć zasadniczych grup, charakteryzujących się odmiennymi podejściami metodologicznymi: koncepcje behawioralne (objawowe), koncepcje poznawcze, koncepcje psychodynamiczne, koncepcje humanistyczne, koncepcje systemowe, koncepcje egzystencjalne (por. Konopczyński, 2008, s. 205-208; Pierzchała, 2013, 438-451). Współcześnie w postępowaniu resocjalizacyjnym na ogół stosuje się łączenie podstaw teoretycznych w celu rozszerzenia skuteczności prowadzonych działań. Jak pisze Michelson, „[...] głównym wyznacznikiem skuteczności współczesnych programów resocjalizacyjnych jest integracja wielu nadających się do danego typu i przypadku wykojenia podejść modyfikujących niepożądane postacie zachowania się” (za: Pospiszyl, 2008, s. 93). Najbardziej znane i akceptowane powiązanie obejmuje metody poznawczo-behawioralne, a najmniej ogólnodostępne jest natomiast wykorzystywanie metod humanistyczno-egzystencjalnych (Jaworska, 2009).

Podejście poznawczo-behawioralne, które jest wynikiem łączenia teorii poznawczej z teorią społecznego uczenia się, koncentruje się zarówno na zewnętrznym zachowaniu jednostki, jak i na jej procesach wewnętrznych – uczuciach i myśleniu. Głównym założeniem teorii poznawczo-behawioralnej jest traktowanie osobowości jako systemu. Podejście to podkreśla konieczność uwzględnienia w analizie funkcjonowania człowieka zarówno jego zachowań, jak i uczuć i myśli. Podejście poznawczo-behawioralne zakłada, że myśli mają wpływ na emocje i zachowanie, więc wszelkie zaburzenia emocjonalne czy zaburzenia w zachowaniu mają swoje źródło w zaburzeniach myślenia (Curwen, Palmer, Ruddell, 2006).

2. *Z uwzględnieniem w resocjalizacji czynnika ludzkiego, kultury lub natury*

Przy uwzględnieniu w resocjalizacji czynnika ludzkiego rozróżnia się: koncepcje oparte na antropotechnice – czynniku ludzkim „«antropo» – pierwszy człon wyrazów złożonych wskazujący na ich związek znaczeniowy z człowiekiem”, Bańko, 2014); koncepcje oparte na kulturotechnice – czynniku kultury; koncepcje oparte na ekotechnice – czynniku natury.

1. Wśród głównych oddziaływań antropotechnicznych wyróżnia się **metody resocjalizacji oparte na wpływie osobistym**: przekonywanie, doradzanie, rozmowa i przykład własny.

Główną metodą w tym zakresie jest metoda indywidualnego przypadku *case-work* – zapoczątkowana w drugim dziesięcioleciu XX wieku w Stanach Zjednoczonych przez Mary Ellen Richmond (1917, s. 172) – stanowiła ona „unaukowanie dobroczynności”. W modelu tym podopieczny samostanowi o swoim losie, następuje opracowanie dokładnej diagnozy resocjalizacyjnej i programu oddziaływań wychowawczych i kontrolnych (Bałandynowicz, 1996, s. 335; 2015, s. 337).

Zachowania antropotechniczne egzekwują od wychowawcy indywidualne podejście do jednostki resocjalizowanej. Wzorzec osobowy wychowawcy należy do zasadniczych wyznaczników aksjologicznych (systemów wartości) antropotechniki resocjalizacyjnej. Skuteczność oddziaływań resocjalizacyjnych, nakierowanych na zmianę wadliwych postaw i zachowań, jest przypisywana interakcji między wychowankiem a wychowawcą, umożliwiając wychowankowi zaspokojenie potrzeb psychicznych, internalizację (uznawanie) określonych wartości oraz możliwość twórczego życia w społeczeństwie i świecie przyrody. Cechy te potrafi kształtować jedynie wychowawca mający właściwe kompetencje zawodowe i predyspozycje osobowościowe (szerzej zob. Karłyk-Ćwik, 2009), charakteryzujące człowieka o humanistycznym podejściu do ludzi (Konopczyński, 2010, s. 168). Ważne jest zredukowanie dystansu w relacji wychowawca–wychowanek, a także kierowanie się zasadą komunikacji, czyli zwrócenie uwagi na wymiar „nadawca – komunikat – odbiorca”.

Należy spełnić następujące warunki: wychowawca pozostaje częścią populacji osób badanych; kontakt z wychowankiem to dialog, nie manipulacja; wychowawca komunikuje się także z odbiorcami jego wytworów; wychowawca łączy naukowe osiągnięcia z praktycznymi zastosowaniami; wychowawca posługuje się empatią w nawiązywaniu właściwej więzi emocjonalnej z wychowankiem.

Wśród kwalifikacji zawodowych oraz pedagogicznych wychowawcy, który ma szansę wpływać na powodzenie procesu resocjalizacji, Marek Konopczyński (2010, s. 168-169) wymienia: aksjologiczne zorientowanie na wartości humanistyczne; wytrwałość w realizacji celu, wspieraną sprawnościami fizyczną i psychiczną; wiedzę na temat podstaw teoretycznych prowadzonych działań; wiedzę, myślenie i działania pedagogiczne.

Brak poczucia winy i niska wrażliwość emocjonalna wychowanka o cechach antyspołecznych niejednokrotnie determinują konieczność stosowania względem niego działań korektywnych, opartych na rozbudzaniu uczuć społecznych (Strzelecka, 1987) oraz wykształcaniu w nim zdolności unicestwiania agresji, m.in. poprzez okazywanie życzliwości, angażowanie się w działalność społecznie aprobującą, rozładowywanie negatywnych emocji (socjodrama, terapie alternatywne), a także redukcję niepożądanych reakcji (np. przy użyciu metod relaksowo-korekcyjnych) (Jaworska, 2012a, s. 123-132).

Wśród oddziaływań socjotechnicznych (także z zakresu antropotechniki) na ogół stosowane są:

(A) Treningi grupowe (asertywności, interpersonalny, intrapersonalny, autogenny, relaksowo-korekcyjny, psychoterapia grupowa, terapia rodzinna);

(B) Metody oparte na społeczeństwie i na społeczeństwo ukierunkowane, w tym wsparcie społeczne, praca społecznie użyteczna, działania pomocowe na rzecz słabszych (chorych, niepełnosprawnych, umierających) oraz społeczność terapeutyczna (Jaworska, 2010, s. 21-35; por. Sikorski, 2009).

(C) Metody z pierwszej grupy oddziaływań socjotechnicznych (A) orientują się na budowaniu w jednostce umiejętności interpersonalnych (stosunków między ludźmi), samooceny w środowisku społecznym i samodyscypliny. Metoda ta bazuje na przekonaniu, że przyczyną niepożądanych zachowań społecznych, w tym popełniania przestępstw, jest najczęściej brak poprawnych umiejętności nawiązywania stosunków międzyludzkich. Odpowiednie treningi umiejętności są metodami dyrektywnymi (stanowiącymi dyrektywę lub oparte na dyrektywach), uwarunkowanymi zasadą społecznej teorii uczenia się, posługującymi się technikami korekty zachowania. Wśród podstawowych celów tychże treningów Elliot Aronson (2009) wymienia: umiejętność spostrzegania i rozumienia innych i samego siebie (w trakcie kontaktów z ludźmi); umiejętność komunikowania się; umiejętność apelowania o pomoc; zdolność kreatywnego

wyrażania własnych emocji; umiejętność stawiania czoła porażkom, radzenia sobie ze społecznym odrzuceniem; umiejętność życia w stanie ignorowania przez innych; umiejętność kształtowania empatii, życzliwości, autentyczności, otwartości, aprobaty uczuć (Jaworska, 2012a, s. 123-132).

Druga grupa metod oddziaływań socjotechnicznych (B) podąża w kierunku ukształtowania postaw prospołecznych jednostek. Celem tego typu działań są perspektywy, jakie stwarza kontakt jednostek naruszających normy społeczne z osobami potrzebującymi pomocy. Kontakt taki kształtuje poczucie odpowiedzialności za drugiego człowieka oraz rozwija zdolność do niesienia pomocy. Zachowania ukierunkowane na społeczeństwo rozwijają także zakres możliwości wyrażania samego siebie, zwiększając poziom otwartości oraz samoakceptacji (przez poczucie bycia potrzebnym) (Jaworska, 2012a, s. 123-132).

2. Metody oparte na kulturotechnice oscylują wokół dwóch (spośród głównych trzech, z pominięciem filozofii) stref kultury: religii i sztuki, a także obejmują działania oparte na karach i nagrodach, edukacji i aktywizacji zawodowej oraz sporcie.

Religia jako część kultury jest sposobem tworzenia nowych form tożsamości więźniów. Duszpasterstwo stanowi popularną formę resocjalizacyjnego oddziaływania na osadzonych, obejmującą przede wszystkim (Kapuściński, 2003; Świtka, Kuć, 2007; Pierzchała, 2013, s. 96-97 n.): ewangelizację (kazania i katechezy, homilie, rekolekcje, rozmowy indywidualne); praktyki liturgiczne (udzielanie sakramentów); działalność dobroczynną (m.in. różne formy pomocy postpenitencjarnej: pomoc w znalezieniu pracy, chrześcijańskie stowarzyszenia AA); działalność organizacyjną (organizowanie bibliotek i ksiązek religijnych; organizowanie druku i dystrybucji czasopism o charakterze religijnym, redagowanych często przy współudziale więźniów; organizowanie pielgrzymek do miejsc kultu religijnego „czasem przy współudziale więźniów sprawujących podczas pielgrzymki opiekę nad osobami niepełnosprawnymi”) (Jaworska, 2012b, s. 343-247).

Przedstawione formy działalności duszpasterskiej są prowadzone przez kapelanów we wszystkich jednostkach. Według Kazimierza Pierzchały

[...] rola kapelana więziennego, oprócz głoszenia Słowa Bożego i sprawowania sakramentów świętych, polega na posłudze niesienia pociechy duchowej osadzonym i – w miarę możliwości – ich rodzinom. Celem tej posługi jest uświadomienie osadzonemu, że na gruncie religijnym daru przebaczenia grzechów i win udziela Bóg, ale na gruncie życia osobistego, rodzinnego i społecznego, osadzony najpierw musi sam sobie przebaczyć, a następnie prosić o przebaczenie te osoby, którym wyrządził jakkolwiek krzywdę i w miarę możliwości tym osobom zadośćuczynić (Pierzchała, 2013, s. 305).

Duszpasterstwo więzienne poprzez odwoływanie się do sumienia, poczucia winy, potrzeby przebaczenia i pojednania oraz podtrzymywanie aktywnego zaangażowania w praktyki religijne może sprzyjać resocjalizacji. **Duszpasterstwo penitencjarne zmierza do uzyskania u skazanego potrójnego pojednania: z Bogiem, ze społeczeństwem i z samym sobą** (Sikorski, 1994, s. 208).

Duszpasterstwo ma także wymiar typowo ludzki – terapeutyczny i leczący. Pozornie nie do pomyślenia wydaje się związek kultury z przestępczością. Fryderyk Nietzsche jako pierwszy głosił hasło „wychowania przez sztukę”; sądził on, że wychowanie pozbawione sztuki to powrót do barbarzyństwa. Według wspomnianego filozofa to absolutnie dzięki sztuce i religii jednostka w zakładzie penitencjarnym posiada piękno świata oraz szansę przeżywania takich uczuć, jak szczęście i nieszczęście i dzięki nim oddaliła się od świata zwierzęcego. Kultura, której niezbywalną częścią jest sztuka, kojarzy się zawsze z czymś wzniosłym, wielkim, pięknym, pożytecznym. Sztuka, stając się dla człowieka skarbnicą samopoznania, otwiera przed nim perspektywy resocjalizacyjne. W warunkach kary pozbawienia wolności aktywność człowieka – siłą rzeczy – musi być przesunięta z działań fizycznych na wyobrazeniowe. W takich okolicznościach przybywa sztuka, stając się azyłem, częścią lepszego świata (Jaworska, 2012c, 353-360; por. Czapów, 1978, s. 255-256).

Tymczasem w tych specjalnych warunkach ludzkiej egzystencji, za murami więzienia, rozwija się często aktywność twórcza, będąca swoistą manifestacją ewidentnej, choć często niedocenianej, prawdy: że za murami więzienia także żyją ludzie.

Posługiwanie się **w procesie resocjalizacji karami i nagrodami** należy do zasadniczych metod terapii behawioralnej. Zgodnie z nauką z dziedziny psychologii i pedagogiki, z których dorobku korzysta praktyka penitencjarna, właściwy efekt resocjalizacyjny jest spodziewany do osiągnięcia jedynie w wyniku nierozzerwalnego stosowania kar i nagród. Umiarkowanie w zakresie posługiwania się karami i nagrodami, podkreślane w procesie wychowania, ma swoje uzasadnienie także w przebiegu resocjalizacji sprawców przestępstw (Jaworska, 2012d, s. 83-87; por. Czapów, 1978, s. 309-314).

Edukacja stanowi jeden z podstawowych obszarów działalności człowieka, a równocześnie jest jego powinnością obywatelską (Winiarski, 2008, s. 22). Podjęcie nauki w zakładzie karnym jest zazwyczaj samodzielną decyzją osadzonego. W warunkach polskich dużą popularnością wśród osadzonych cieszą się szkoły zasadnicze, umożliwiające wyuczenie zawodu oraz dające nadzieję na znalezienie pracy w zawodzie po opuszczeniu zakładu karnego. Nie mniej ważne są jednak cele podmiotowe, zmierzające do podniesienia samooceny skazanych, zwłaszcza tych, którzy pomimo posiadania wykształcenia

podstawowego, nie potrafią czytać ani pisać (wtórny analfabetyzm). Ważnym działaniem całościowym, poza nauką szkolną, jest w zakładach karnych organizowanie różnych kursów doszkalających (komputerowych, językowych), a także wprowadzanie programów aktywizacji edukacyjnej i zawodowej. Stanowią one obecnie w Polsce element programów unijnych, realizowanych w ramach funduszu społecznego kapitał ludzki (teoria w ekonomii, powstała w latach 60. XX wieku, która zakłada, że człowiek jest najcenniejszym elementem zasobów przedsiębiorstwa). Kształcenie zawodowe w tych projektach jest ściśle dostosowywane do oczekiwań i potrzeb pracodawców, co ma pozwolić wychowankom na płynne przejście od nauki w szkole do czynnego życia zawodowego (Jaworska, 2012e, 323-326).

Potrzeba ruchu jest koniecznością przez całe życie człowieka. Rola kultury fizycznej w resocjalizacji obejmuje głównie możliwości w zakresie likwidacji deficytów behawioralnych: braku umiejętności życiowych (zdolności do stawiania sobie celów, rozwiązywania konfliktów międzyludzkich), nieprawidłowości w sferze wartości (szacunku do innych, uczciwej rywalizacji, odpowiedzialności), braków w uspołecznieniu (poczucia związku z grupą społeczną, narodem), skłonności do zachowań ryzykownych (braku szacunku dla zdrowia, używki, uzależnienia, autoagresja) (Jaworska, 2012f, s. 327-335; Konopczyński, 2010, s. 238-244). „W przypadku metody resocjalizacji przez sport, które [...] ma za zadanie wzmocnić i rozwijać u wychowanków potencjały rozwojowe, wyposażyć ich w wytrenowane sposoby rozwiązywania sytuacji problemowych” (Konopczyński, 2010, s. 244).

3. Metody oparte na ekotechnice to możliwości postępowania resocjalizacyjnego, w których głównym podmiotem oddziaływań nie jest człowiek ani kultura, tylko kontakt z naturą (górami, zwierzętami, lasem, morzem) oraz zachowania proekologiczne, poprzez rozumne kształtowanie postawy ekologicznej i odniesienia do ideologii konsumpcjonizmu (świadomości łańcucha powiązań między człowiekiem i biosferą). Kryzys ekologiczny, dotyczący czasów współczesnych, wywołuje refleksje wynikające z koegzystencji człowieka w świecie przyrody. Refleksje te zaczynają rozciągać swój zasięg także na postępowanie resocjalizacyjne (Jaworska, 2012a, s. 123-132).

Metody pracy ekologicznej są oparte na założeniu, że możliwość spełnienia się jednostki zależy w równym stopniu od środowiska kulturowego, jak i środowiska naturalnego. W związku z powyższym w instytucjach resocjalizacyjnych powstają wyspecjalizowane koła przyrodnicze, w których odbywają się zajęcia edukacyjne. Kontakt z przyrodą pozwala także na nabranie dystansu do samego siebie i własnej sytuacji. Działalność kół przyrodniczych nie ogranicza się jedynie do edukacji i relaksu, ale zachęca do pracy na rzecz

przyrody – sadzenia drzew, porządkowania lasu, „sprzątania świata”, zbiórki surowców wtórnych itp. Ekotechnika obejmuje także promowanie zdrowego stylu życia (Jaworska, 2012a, s. 123-132).

3. *W zależności od rodzaju aktywności*

W zależności od rodzaju aktywności rozróżnia się metody bierne (np. „konsumowanie” sztuki, muzykoterapia alternatywna, trening autogenny) i metody czynne (aktywny sport, tworzenie sztuki, praca, nauka, aktywny trening relaksacyjny, terapia rodzinna) (Jaworska, 2012a, s. 123-132).

4. *W zależności od roli, jaką odgrywa w nich grupa*

Według tego podziału wyróżnia się metody indywidualne (np. psychoterapia indywidualna, *casework*) i metody zbiorowe (np. społeczność terapeutyczna, treningi grupowe, doradztwo grupowe, terapia rodzinna) (Jaworska, 2012a, s. 123-132).

5. *W zależności od możliwości rozwojowych, jakie ze sobą niosą*

W zależności od możliwości rozwojowych wyróżnia się metody tradycyjne – klasyczne (takie jak praca i nauka) i metody twórcze (służące przemianie tożsamości i głębokich warstw osobowości człowieka, np. sztuka, muzykoterapia alternatywna, joga, medytacja, ekologia) (szerzej zob. Konopczyński, 2010).

REFLEKSJE KOŃCOWE

Obecnie promuje się (teoretycznie i praktycznie) kumulowanie metod resocjalizacji w taki sposób, ażeby były one kreatywne w uchwyceniu kompleksu problemu resocjalizowanej osoby. Świat człowieka jest jednocześnie światem osobowym, społecznym i kulturowym, nierozzerwalnie umiejscowionym w świecie natury. Należy być świadomym tego, że przy okazji resocjalizacji nie wolno myśleć tylko o tym, jak uchronić społeczeństwo przed destrukcyjną aktywnością niedostosowanych społecznie sprawców przestępstw. Konieczna dbałość i życzliwość okazywana osobom resocjalizowanym (w tym także o cechach socjopatycznych) to najczęściej jedna w najważniejszych możliwości zapobieżenia ich kryminalnej przyszłości (recydywie). Zagadnienie to leży w ogólnie pojętym interesie całego społeczeństwa. Andrzej Bałandynowicz jest zdania, że

[...] wspólne dobro pojawia się wtedy, gdy są tożsame interes człowieka i interes grupy. Musi dojść do spotkania trzech światów: świata człowieka, świata kompetencji, społeczeństwa i kultury; będzie to możliwe pod warunkiem, że te światy na poziomie tożsamości osobowej, społecznej, kulturowej będą chciały się spotkać, że zakładają kompromis i nie będą pokazywać swojej przewagi, władzy, pewnych

elementów formalnoprawnych, które dystansują i uniemożliwiają powstanie autotelicznej więzi (Bałandynowicz, 2015, s. 339).

We współczesnych teoriach człowieka integralność społeczna rozszerza się na jedność osoby ze społeczeństwem i światem przyrody, co też koniecznie musi być brane pod uwagę w samym procesie resocjalizacji. Formowanie tożsamości osobowej jednostki odbywa się przez pozwolenie wychowankom na zachowanie świata wolności wewnętrznej, natomiast formowanie tożsamości społecznej jest jednocześnie położeniem nacisku na perspektywę bycia użytecznym i uczciwym (Jaworska, 2012a, s. 131-132).

Do metod resocjalizacji służących pełnej integracji osobowości wraz z integracją społeczno-kulturową należą:

1. Wychowanie przez pracę, co służy mobilizacji wychowanków do wypełnienia zadań społecznie użytecznych, uczy współdziałania w grupie oraz koniecznych norm życia społecznego, w głównej mierze pozwala czuć się potrzebnym.

2. Wychowanie za pomocą twórczości artystycznej, które pobudza do pełnego wyrażania i pojmowania siebie, a przez to do pełniejszego zrozumienia otaczającego świata.

3. Rozwój samoświadomości w procesie wychowawczym doprowadza do zdolności władzy nad sobą. Samoświadomość sprzyja progresowi otwartości na wartości duchowe. Jednostka prawdziwie pełna jest świadoma swego członkostwa w społeczeństwie, jak również swego ducha, zmysłowości i umysłu.

4. Wychowywanie w kierunku nawiązywania łączności z samym sobą prowadzi do umiejętności pozostawania w odosobnieniu, w łączności z własnymi, naturalnymi potrzebami, oddawania się rozmyślaniu i milczeniu. Ten proces jest efektywnym środkiem prewencyjnym w zakresie postaw antagonistyczno-destrukcyjnych oraz tworzenia zdolności do przeciwstawiania się obywatelskiemu działaniu kultury powszechnego konsumizmu (Jaworska, 2012a, s. 131-132).

Punktem wyjścia doboru metod resocjalizacji jest właściwie postawiona diagnoza (Milewska, 1986, s. 12). Specyficznego znaczenia nabiera to w przypadku osób agresywnych, osób powszechnie używających przemocy. W takim wypadku koniecznością staje się zastosowanie zaostrzonych form resocjalizacji, tj. surowa dyscyplina, karanie dyscyplinarne, kształtowanie sylwetki uległej wobec społecznych autorytetów oraz pozbawienie dużej części przywilejów (Pierzchała, 2013).

„Metodyka wychowania” służy osobom zaangażowanym w proces wychowania, osobom odnajdującym się w różnych sytuacjach odnoszących się do licznych nurtów wychowania. Metody te nakreślają specyficzny obraz, określają drogę, którą należy podążać w pracy wychowawczej. Aby sprostać stawianym przed

nimi wymaganiami, współcześni pedagodzy powinni nieustannie poszukiwać prekursorskich myśli, koncepcji, rozwiązań, metod i form oddziaływań, a także inspiracji do bieżącej pracy. W literaturze przedmiotu widoczny jest w tym względzie spór naukowy (Konopczyński, 2010, s. 20 n.). W związku z ciągle ulegającą zmianie rzeczywistością nie mogą oni pozostawać bierni, nie mogą nie znać najnowszych realiów społecznych. Wychowawcy, chcąc orientować się i uczestniczyć w przemianach otaczającego nas świata, są zmuszeni do nieustannego podnoszenia swoich umiejętności, warsztatu pracy oraz poszukiwania właściwych kierunków samorozwoju.

Popularna współcześnie koncepcja karania zakłada resocjalizowanie sprawców przestępstw przy zastosowaniu kar wolnościowych. Pożądane staje się, aby wobec osób, które wymagają resocjalizacji, nie stosować jedynie kar pozbawienia wolności, ponieważ paradoksalnie podstawową wartością resocjalizacji jest wolność jednostki.

Biorąc pod uwagę powyższe ustalenia możemy stwierdzić, że:

- zasady wychowania opierają się na nadrzędnych celach wychowawczych;
- reguły uwzględniają elementy działalności wychowawczej i relacje między tymi elementami, np. postulują określony środek i sposób działania ze względu na ich walory prakseologiczne;
- dyrektywy wskazują na te cechy działalności wychowawczej, które stanowią konsekwencje istnienia takich, a nie innych stanów i zmian osobowości wychowanka oraz warunkujących te stany i zmiany czynniki. Mówiąc inaczej, są to zalecenia metodyczne uwzględniające stany, zmiany i determinanty przedmiotu oddziaływania wychowawczego (Czapów, 1978, s. 10).

BIBLIOGRAFIA

- ARONSON, E. (2009). *Człowiek – istota społeczna*. Tł. J. Radzicki. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- BAŁANDYNOWICZ, A. (1996). *Probacja. Wychowanie do wolności*. Warszawa: Zakład Poligraficzny „Primum”.
- BAŁANDYNOWICZ, A. (2015). *Probacja sprawiedliwość karząca*. Warszawa: Wydawnictwo Wolters Kluwer.
- BAŃKO, M. (red.) (2014). *Wielki słownik wyrazów obcych PWN* (copyright 2003). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- CLARKE, D. (2005). *Zachowania prospołeczne i antyspołeczne*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- CURWEN, B., PALMER, S., RUDELL, P. (2006). *Poznawczo-behawioralna terapia krótkoterminowa*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.

- CZAPÓW, Cz. (1978). *Wychowanie resocjalizujące. Elementy metodyki i diagnostyki*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- CZAPÓW, Cz., JEDLEWSKI, S. (1971). *Pedagogika resocjalizacyjna*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- DURAJ-NOWAKOWA, K. (2002). *Nauczyciel, kultura – osoba – zawód*. Kielce: Akademia Świętokrzyska im. J. Kochanowskiego.
- GOFFMAN, E. (2005). *Piętno. Rozważania o zranionej tożsamości*. Tł. A. Dzierżyńska, J. Tokarska-Bakir. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- HOLDA, Z., POSTULSKI, K. (2005). *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*. Gdańsk: Wydawnictwo Arche.
- JAWORSKA, A. (2008). Metody oddziaływań w polskim modelu penitencjarnym. W: A. JAWORSKA (red.), *Kryminologia i kara kryminalna. Wybrane zagadnienia*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- JAWORSKA, A. (2009). *Terapia alternatywna w resocjalizacji penitencjarnej*. Słupsk: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pomorskiej.
- JAWORSKA A. (2010). Prewencja recydywy przestępczej – innowacje w resocjalizacji penitencjarnej. *Probacja*, 1, 21-35.
- JAWORSKA, A. (2012a). Metody resocjalizacji. W: A. JAWORSKA (red.), *Leksykon resocjalizacji* (s. 123-132). Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- JAWORSKA, A. (2012b). Rola religii w resocjalizacji penitencjarnej. W: A. JAWORSKA (red.), *Leksykon resocjalizacji* (s. 343-347). Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- JAWORSKA, A. (2012c). Rola sztuki w resocjalizacji penitencjarnej. W: A. JAWORSKA (red.), *Leksykon resocjalizacji* (s. 353-360). Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- JAWORSKA, A. (2012d). Kary i nagrody w resocjalizacji penitencjarnej. W: A. JAWORSKA (red.), *Leksykon resocjalizacji* (s. 83-87). Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- JAWORSKA, A. (2012e). Rola edukacji w resocjalizacji instytucjonalnej. W: A. JAWORSKA (red.), *Leksykon resocjalizacji* (s. 323-326). Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- JAWORSKA, A. (2012f). Rola kultury fizycznej w resocjalizacji. W: A. JAWORSKA (red.), *Leksykon resocjalizacji* (s. 327-335). Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- KALINOWSKI, M. (2008). Resocjalizacja w ujęciu pedagogicznym. Struktura procesu resocjalizacji. W: B. URBAN, J.M. STANIK (red.), *Resocjalizacja. Teoria i praktyka pedagogiczna* (t. 1, s. 234-236). Warszawa: Pedagogium, Wydawnictwo Naukowe PWN.
- KAPUŚCIŃSKI, A. (2003). Konferencja kapelanów. *Forum Penitencjarne*, 4.
- KARLYK-ĆWIK, A. (2009). *Kompetencje zawodowe pedagogów w pracy z nieletnimi agresorami*. Toruń: Wydawnictwo Edukacyjne „Akapit”.
- KONOPCZYŃSKI, M. (2008). Współczesne nurty w resocjalizacji. Cztery koncepcje resocjalizacji. W: B. URBAN, J.M. STANIK (red.), *Resocjalizacja. Teoria i praktyka pedagogiczna* (t. 1, s. 205-208). Warszawa: Pedagogium, Wydawnictwo Naukowe PWN.
- KONOPCZYŃSKI, M. (2010). *Metody twórczej resocjalizacji. Teoria i praktyka wychowawcza*. (copyright 2006). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- KONOPCZYŃSKI, M. (2015). *Pedagogika resocjalizacyjna. W stronę działań kreujących*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- KOWALCZYK-JAMNICKA, M. SZYKUT, M. (red.) (2016). *Demoralizacja, resocjalizacja i readaptacja. Aktualne problemy, wyzwania i możliwości*. Toruń: Wydawnictwo Edukacyjne „Akapit”.

- KWIECIŃSKI, Z., ŚLIWERSKI, B. (red.) (2003). *Pedagogika, podręcznik akademicki*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- MACHEL, H. (1994). *Wprowadzenie do pedagogiki penitencjarnej*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- MACHEL, H. (2003). *Więzenie jako instytucja karna i resocjalizacyjna*. Gdańsk: Wydawnictwo Arche.
- MILEWSKA, E. (1986). Diagnoza psychologiczna w procesie karnym. W: K. OSTROWSKA, E. MILEWSKA (red.), *Diagnozowanie psychologiczne w kryminologii*. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Teologii Katolickiej.
- MILLON, T., DAVIS, R. (red.) (2005). *Zaburzenia osobowości we współczesnym świecie*. Warszawa: Instytut Psychologii Zdrowia Polskiego Towarzystwa Psychologicznego.
- MUDRECKA, I. (2004). *Z zagadnień pedagogiki resocjalizacyjnej*. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- NIEWIADOMSKA, I. (2016). Polski model resocjalizacji penitencjarnej. *Teka Komisji Prawniczej (OL PAN, Lublin)*, 100-122.
- OLUBIŃSKI, A. (1990). Rola społeczna a procesy socjalizacji i wychowania. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, 52 (2), 267-284.
- OPORA, R. (2009). *Ewolucja niedostosowania społecznego jako rezultat zmian w zakresie odporności psychicznej i zniekształceń poznawczych*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- OPORA, R. (2010). *Resocjalizacja. Wychowanie i psychokorekcja nieletnich niedostosowanych społecznie*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- PAWELA, S. (2003). *Prawo karne wykonawcze. Zarys Wykładu*. Kraków: Kantor Wydawniczy „Zakamycze”.
- PIERZCHAŁA, K. (2013). *Kapelan więzienny w procesie resocjalizacji penitencjarnej*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- PIERZCHAŁA, K. (2016). *Destygmatyzacja przestępców w świetle Magisterium Kościoła oraz poglądów na resocjalizację*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- PIERZCHAŁA, K. (2017). Wina – prawo – kara. Prawne i psychopedagogiczne aspekty resocjalizacji penitencjarnej [Fault – Law – Penalty. Legal and Psycho and Pedagogical Aspects of Penitentiary Rehabilitation]. *Probacja*, 2, 91-117.
- POSPISZYL, K. (1998). *Resocjalizacja. Teoretyczne podstawy oraz przykłady programów oddziaływań*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- POSPISZYL, K. (2008). Współczesne prądy w naukach społecznych a teoria i praktyka resocjalizacyjna. Psychologiczne podstawy resocjalizacji. W: B. URBAN, J.M. STANIK (red.), *Resocjalizacja. Teoria i praktyka pedagogiczna* (t. 1, s. 77-94). Warszawa: Pedagogium, Wydawnictwo Naukowe PWN.
- PYTKA, L. (2005). *Pedagogika resocjalizacyjna. Wybrane zagadnienia teoretyczne, diagnostyczne i metodyczne*. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej.
- PYTKA, L., ZACHARUK, T. (1995). *Zaburzenia przystosowania społecznego dzieci i młodzieży. Aspekty diagnostyczne i terapeutyczne*. Siedlce: WSPR.
- RICHMOND, M. (1917). *Social Diagnosis*. New York: Russell Sage Foundation.
- SENAT RP (2015). *Resocjalizacja – zarys problematyki*. Warszawa: Biuro Analiz i Dokumentacji.

- SIKORSKI, J. (1994). *Duszpasterstwo więzienne. Spojrzenie wstecz – rzeczywistość – perspektywy*. W: M. CHMIELEWSKI (red.), *Kościół w Polsce wobec potrzebujących*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- SIKORSKI, W. (2009). *Werbalne i niewerbalne oddziaływania w psychoterapii*. Warszawa: Wydawnictwo Difin.
- STRZELECKA, A. (1987). *Korygowanie zaburzeń rozwoju społecznego w klasie szkolnej*. Katowice: Dział Wydawnictw i Poligrafii IKN-ODN.
- SZCZEPANIAK, P. (2005). Kara pozbawienia wolności a wychowanie. *Przegląd Więziennictwa Polskiego*, 49.
- ŚWITKA, J., KUĆ, M. (red.) (2007). *Duszpasterstwo więzienne w pracy penitencjarnej*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- URBAN, B. (red.) (2001). *Dewiacje wśród młodzieży. Uwarunkowania i profilaktyka*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- URBAN, B. (2005). *Zachowania dewiacyjne młodzieży w interakcjach rówieśniczych*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- WINIARSKI, M. (2008). Wykluczenie społeczne dzieci i młodzieży – prorodzinne formy przeciwdziałania. *Pedagogika Społeczna*, 28(2), 23-24.
- WYSOCKA, E. (2018) (copyright 2008). *Diagnoza w resocjalizacji. Obszary problemowe i modele rozwiązań w ujęciu psychopedagogicznym*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

ZARYS WSPÓŁCZESNEJ KONCEPCJI RESOCJALIZACJI – METODYKA I OGÓLNE ZASADY

Streszczenie

Nie istnieją uniwersalne i bezwzględnie skuteczne metody resocjalizacji zarówno w odniesieniu do dorosłych sprawców przestępstw, przebywających w zakładach karnych, jak i młodych osób sprawiających problemy wychowawcze. Postępowanie resocjalizacyjne powinno mocno akcentować konieczność działań kreacyjnych, związanych z rozwojowym potencjałem jednostki. Metodyka resocjalizacji stanowi zbiór zasad i reguł procesu wychowawczo-korekcyjnego, związany z dorosłymi sprawcami przestępstw, a także dziećmi i młodzieżą niedostosowaną społecznie lub zagrożoną takim niedostosowaniem, w kontekście uwarunkowań osobowościowych i środowiskowych. Metodyka pracy resocjalizacyjnej mocno powiązana jest z wieloma dyscyplinami nauki, takimi jak psychologia, socjologia, medycyna i prawo. Integralną częścią metodycznego podejścia do resocjalizacji jest przestrzeganie fundamentalnych zasad wychowania resocjalizującego.

Słowa kluczowe: resocjalizacja; wychowanie; socjalizacja; niedostosowanie społeczne; metodyka.

OUTLINE OF THE CONTEMPORARY CONCEPT OF RESOCIALIZATION
– METHODOLOGY AND GENERAL PRINCIPLES

Summary

There are no universal and absolutely effective methods of resocialization, both in relation to adult perpetrators of crimes, staying in prisons, as well as young people who cause educational problems. Social rehabilitation should strongly emphasize the need for creative activities related to the developmental potential of the individual. Methodology of resocialization is a set of principles and rules of the educational-corrective process, associated with adult perpetrators of crimes, as well as children and young people who are socially maladjusted or endangered by such maladjustment, in the context of personality and environmental conditions. Methodology of resocialization work is strongly associated with many fields of science, such as: psychology, sociology, medicine and law. An integral part of the methodological approach to resocialization is the observance of the fundamental principles of resocialization education.

Key words: rehabilitation; education; socialization; social maladjustment; methodology.